OLIY TA’LIM JARAYONIDA AKMEOLOGIK YONDASHUVNI AMALGA OSHIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI VA TEXNOLOGIYALARI

Xoshimova Muazzamxon Zaynalobidinovna
Farg‘ona davlat universiteti
Maktabgacha ta’lim kafedrasi o‘qituvchisi
https://orcid.org/0009-0003-9305-3936

Annotatsiya
Mazkur maqolada oliy ta’lim tizimida akmeologik yondashuvning nazariy-metodologik asoslari, uni amalga oshirishning pedagogik shart-sharoitlari hamda samarali texnologiyalari tahlil qilinadi. Akmeologik yondashuv talabaning kasbiy va shaxsiy rivojlanishining eng yuqori bosqichlariga erishishini ta’minlovchi pedagogik mexanizm sifatida tavsiflanadi. Shuningdek, ta’lim jarayonida refleksiya, motivatsiya, o‘z-o‘zini rivojlantirish, individual ta’lim trayektoriyasi va innovatsion pedagogik texnologiyalarning akmeologik rivojlanishdagi o‘rni ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: *akmeologiya, akmeologik yondashuv, oliy ta’lim, professional rivojlanish, refleksiya, pedagogik texnologiyalar, kompetentlik, shaxsiy o‘sish.*

KIRISH

Zamonaviy oliy ta’lim tizimining asosiy maqsadi nafaqat muayyan kasbiy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lgan mutaxassislarni tayyorlash, balki o‘z ustida muntazam ishlaydigan, ijodiy fikrlaydigan, innovatsion faoliyat yuritishga qodir hamda kasbiy yetuklikka intiluvchi shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Bunday vazifalarni amalga oshirishda akmeologik yondashuv muhim metodologik asos sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Akmeologiya insonning yetuklik davridagi rivojlanish qonuniyatlarini, kasbiy mahoratga erishish mexanizmlarini va shaxsning o‘z imkoniyatlarini maksimal darajada namoyon etish omillarini o‘rganuvchi fan hisoblanadi. Ushbu fan XX asrning ikkinchi yarmida B.G. Ananyev, A.A. Derkach, A.A. Bodalev, N.V. Kuzmina kabi olimlarning ilmiy izlanishlari natijasida mustaqil ilmiy yo‘nalish sifatida shakllandi.

Bugungi kunda akmeologik yondashuv oliy ta’limning insonparvarlik, kompetensiyaviy va shaxsga yo‘naltirilgan paradigmalari bilan uyg‘unlashib, talabaning professional va shaxsiy rivojlanishini ta’minlashning samarali vositasiga aylanmoqda.

Akmeologik yondashuvning mohiyati va ilmiy asoslari

Akmeologik yondashuv markazida shaxsning o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishi, professional va ijtimoiy faoliyatda yuqori natijalarga erishishi g‘oyasi turadi. Mazkur yondashuvga ko‘ra, har bir inson o‘zining ichki resurslari va salohiyatiga ega bo‘lib, ta’lim jarayoni ushbu salohiyatni yuzaga chiqarishga xizmat qilishi lozim.

A.A. Derkach akmeologiyani insonning professional faoliyatdagi eng yuqori natijalarga erishish qonuniyatlarini o‘rganuvchi fan sifatida tavsiflaydi. N.V. Kuzmina

esa pedagogik faoliyatning samaradorligini ta’minlovchi professional mahorat darajalarini aniqlab, pedagogik akmening shakllanish bosqichlarini ilmiy asoslab bergan.

Akmeologik yondashuv quyidagi xususiyatlari bilan tavsiflanadi:

- shaxsning faol subyekt sifatida namoyon bo‘lishi;
- o‘z-o‘zini rivojlantirish va o‘zini anglashga yo‘naltirilganlik;
- kasbiy va shaxsiy o‘sishning uzluksizligi;
- refleksiv faoliyatning ustuvorligi;
- ijodkorlik va innovatsion tafakkurni rivojlantirish;
- individual rivojlanish trayektoriyasini qo‘llab-quvvatlash.

Mazkur tamoyillar oliy ta’lim muassasalarida talabalarning kasbiy kompetentligini shakllantirish va ularning yetuk mutaxassis sifatida rivojlanishiga xizmat qiladi.

Oliy ta’lim jarayonida akmeologik yondashuvni amalga oshirishning pedagogik shart-sharoitlari

Akmeologik yondashuvning samaradorligi muayyan pedagogik shart-sharoitlarga bog‘liq bo‘lib, ular ta’lim jarayonining mazmuni, metodlari va tashkiliy shakllarida o‘z aksini topadi.

Birinchi navbatda, ta’lim muassasasida rivojlantiruvchi akmeologik muhit yaratilishi zarur. Bunday muhit talabalarni mustaqil fikrlashga, tashabbus ko‘rsatishga, ilmiy izlanishlar olib borishga va o‘z ustida ishlashga rag‘batlantiradi. Rivojlantiruvchi muhitda talaba ta’lim jarayonining passiv ishtirokchisi emas, balki faol subyekti sifatida namoyon bo‘ladi.

Muhim shartlardan yana biri ichki motivatsiyani shakllantirish hisoblanadi. Kasbiy faoliyatga ongli munosabat, o‘z oldiga maqsad qo‘ya olish va unga erishishga intilish akmeologik rivojlanishning muhim omillaridir. Shu sababli ta’lim jarayonida talabalarni kasbiy o‘zini anglashga yo‘naltiruvchi pedagogik mexanizmlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Akmeologik rivojlanishni ta’minlovchi yana bir omil refleksiv faoliyatni tashkil etishdir. Refleksiya talabaning o‘z bilimlari, ko‘nikmalari, kasbiy sifatlari va faoliyati natijalarini tahlil qilishiga imkon yaratadi. Refleksiv ko‘nikmalarning rivojlanishi o‘z-o‘zini boshqarish va o‘z-o‘zini takomillashtirish jarayonlarini faollashtiradi.

Shuningdek, individual yondashuvni ta’minlash ham muhim pedagogik shartlardan biri hisoblanadi. Har bir talabaning qobiliyati, qiziqishi va rivojlanish sur’ati turlicha bo‘lganligi sababli ta’lim jarayonini individuallashtirish zarur. Bu esa talabaning shaxsiy salohiyatini to‘liq namoyon etish imkonini beradi.

Akmeologik yondashuvni amalga oshirishda ta’lim, fan va amaliyot integratsiyasi ham alohida ahamiyat kasb etadi. Talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyati, ishlab chiqarish amaliyoti va innovatsion loyihalarda ishtiroki kasbiy yetuklikka erishishning muhim omillaridan biridir.

Akmeologik yondashuvni amalga oshirish texnologiyalari

Oliy ta’lim tizimida akmeologik yondashuvni amaliyotga joriy etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar muhim o‘rin tutadi. Ular talabaning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini jadallashtirishga xizmat qiladi.

Muammoli ta’lim texnologiyasi akmeologik rivojlanishni ta’minlovchi samarali vositalardan biridir. Muammoli vaziyatlarni hal qilish jarayonida talabalar mustaqil fikrlash, tahlil qilish, qaror qabul qilish va ijodiy yondashuv ko‘nikmalarini egallaydilar. Natijada ularda professional kompetentlik va innovatsion tafakkur shakllanadi.

Loyihaviy ta’lim texnologiyasi ham akmeologik maqsadlarga xizmat qiladi. Loyiha faoliyati talabalarni maqsad qo‘yish, rejalashtirish, hamkorlik qilish, mas’uliyatni his etish va natijalarni baholashga o‘rgatadi. Bu esa shaxsning kasbiy o‘zini namoyon qilishi uchun qulay sharoit yaratadi.

Portfolio texnologiyasi talabaning individual rivojlanish dinamikasini kuzatish imkonini beradi. Portfolioda talabaning ilmiy ishlari, ijodiy loyihalari, amaliy faoliyati va erishgan yutuqlari jamlanadi. Bu texnologiya o‘z-o‘zini baholash va refleksiv faoliyatni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Mentorlik va tyutorlik texnologiyalari ham akmeologik rivojlanishda samarali natijalar beradi. Tajribali pedagog tomonidan amalga oshiriladigan individual maslahat va yo‘naltirishlar talabaning kasbiy shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Mentorlik munosabatlari talabaning motivatsiyasi va o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi.

Refleksiv texnologiyalar, jumladan refleksiv suhbatlar, esse yozish, o‘z-o‘zini baholash usullari va rivojlanish kundaliklari talabaning o‘z faoliyatini tahlil qilishiga imkon yaratadi. Bunday texnologiyalar shaxsiy va kasbiy o‘sishning ichki mexanizmlarini faollashtiradi.

Raqamli ta’lim texnologiyalari ham akmeologik rivojlanish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Elektron ta’lim platformalari, masofaviy ta’lim tizimlari, elektron portfoliolar va onlayn hamkorlik vositalari talabalarning mustaqil ta’lim faoliyatini tashkil etish va individual ta’lim trayektoriyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

O‘qituvchining akmeologik kompetentligi

Akmeologik yondashuvning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan pedagog shaxsiga bog‘liq. O‘qituvchi o‘zi ham professional rivojlanishga intiluvchi, refleksiv fikrlovchi va innovatsion faoliyatga tayyor bo‘lishi lozim.

Akmeologik kompetentlik pedagogning kasbiy bilimlari bilan bir qatorda kommunikativ, refleksiv, tashkiliy va motivatsion qobiliyatlarini ham qamrab oladi. Bunday pedagog talabalarni ilhomlantira oladi, ularning qobiliyatlarini aniqlaydi va rivojlanishlariga ko‘maklashadi.

Shu sababli oliy ta’lim tizimida professor-o‘qituvchilarning akmeologik kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan malaka oshirish dasturlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Oliy ta’lim jarayonida akmeologik yondashuvni amalga oshirish talabalarning professional va shaxsiy rivojlanishini ta’minlashning muhim omili hisoblanadi. Ushbu yondashuv talabaning ichki salohiyatini ro‘yobga chiqarish, o‘z-o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan ehtiyojini shakllantirish va kasbiy yetuklikka erishishiga xizmat qiladi.

Akmeologik muhit yaratish, motivatsion qo‘llab-quvvatlash, refleksiv faoliyatni tashkil etish, individual yondashuvni ta’minlash hamda ta’lim, fan va amaliyot

integratsiyasini kuchaytirish mazkur yondashuvning asosiy pedagogik shart-sharoitlari hisoblanadi. Muammoli ta’lim, loyiha metodi, portfolio, mentorlik va refleksiv texnologiyalar esa akmeologik rivojlanishni ta’minlovchi samarali pedagogik texnologiyalar sifatida namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ananyev B.G. *Chelovek kak predmet poznaniya*. – Sankt-Peterburg: Piter, 2001.
2. Bodalev A.A. *Akmeologiya kak uchebnaya i nauchnaya distsiplina*. – Moskva: RAGS, 1993.
3. Derkach A.A. *Akmeologiya: lichnostnoye i professionalnoye razvitiye cheloveka*. – Moskva: RAGS, 2000.
4. Kuzmina N.V. *Professionalizm lichnosti prepodavatelya i mastera proizvodstvennogo obucheniya*. – Moskva: Vysshaya shkola, 1990.
5. Zeer E.F. *Psixologiya professionalnogo razvitiya*. – Moskva: Akademiya, 2006.
6. Kolb D.A. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. – New Jersey: Prentice Hall, 1984.
7. Knowles M. *The Adult Learner: A Neglected Species*. – Houston: Gulf Publishing Company, 1990.
8. Biggs J., Tang C. *Teaching for Quality Learning at University*. – Maidenhead: Open University Press, 2011.